

Lütfullah ÜN

İçişleri Bakanlığı Ankara / Türkiye

Citation: Un, Lütfullah (2020). Kamu Hizmetinin Görülmesinde Vatandaş Katılımını Özendirici Bir Yöntem Ödüllendirme. *Premium e-Journal of Social Sciences (PEJOSS)*, 4(9), 335-345.

KAMU HİZMETİNİN GÖRÜLMESİNDE VATANDAŞ KATILIMINI ÖZENDİRİCİ BİR YÖNTEM ÖDÜLLENDİRME

ÖZET

Kamu hizmetlerinin yerine getirilmesinde asli sorumlunun devlet olduğu düşüncesi, kamu sektörüne liberal bakış açısının hâkim olmasıyla birlikte zayıflamıştır. Bu süreçte, devlet aygıtının çekildiği alanlar yarı kamusal teşkilatlar veya piyasa aktörlerince doldurulmuştur. Gelişen teknoloji, değişen toplumsal yapı ve bütün bunların sonucu olarak şekillenen yeni bireysel ihtiyaçlar ve istekler ise günümüzde vatandaşların kamu hizmetinden beklentilerini farklılaştırmıştır. Bugün için toplumun giderek farklılaşan kamusal ihtiyaçlarını karşılamının yollarından birisi olarak, kamu hizmetinin yerine getirilme sürecine vatandaşların da aktif birer aktör olarak katılmalarının önemi ön plana çıkmıştır. Bu katılım, kamu görevi yükümlülüğü, vatandaşlık görevi veyahut sosyal sorumluluk gereğinin yanı sıra vatandaşları ödüllendirme mahiyetinde olabilmektedir. Bu çalışmada da günümüz koşullarında kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde vatandaş katılımının uygulanabilirliği, sürdürülebilirliği ve etkinliği sorularına cevap aranacaktır. Bunun için kamusal hizmetlerin yerine getirilmesi sürecinde gerek Türkiye’de gerekse dünyadaki bazı uygulamalar somut örnekleriyle gösterilmiştir. Sonuç olarak ise kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde vatandaş katılımının dünyada ve Türkiye’de artarak uygulanmakta olduğu fakat bu durumun bazı avantaj ve dezavantajları da beraberinde getirdiği anlaşılmıştır. En büyük avantajlar, kamusal hizmetlerin vatandaş eliyle yerine getirilmesinin bir yandan toplumsal faydayı artırırken bir yandan kamusal hizmetlerin maliyetinde azaltıcı etkiye sahip olması olarak gösterilmiştir. En büyük dezavantaj ise bireysel hak ve hürriyetler ile kamu yararı dengesinin kişisel hak ve hürriyetler aleyhine bozulması endişesi olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kamu hizmeti, kamu sektörü, vatandaş, özendirme, ödüllendirme

ENCOURAGING METHOD FOR CITIZEN PARTICIPATION IN PUBLIC SERVICE PROVIDING: REWARDING

ABSTRACT

The idea that the state is the primary responsible for the delivery of public services has weakened with the domination of liberal approach to the public sector. In this process, semi-public organizations or market actors filled the areas where the state apparatus was withdrawn. As today, developing technology, changing social structure and new individual needs and demands shaped the expectations of citizens from public service. As one of the ways to meet the gradually diversifying public needs of the society, the participation of citizens' as active actors to the process of fulfilling the public service has come into prominence as well. This participation may be in the nature of public duty obligation, civic duty or social responsibility as well as rewarding citizens. In this study, the answers will be sought for the applicability, sustainability and effectiveness of citizens' participation in the fulfillment of public services in today's conditions. At this point, the process of fulfillment of public services by certain applications both in Turkey and internationally have been shown with concrete examples. As a result, it was determined that the citizen participation in the fulfillment of the public service has been increasingly implemented both in the world and in Turkey, however in this case it was also understood that this process has brought some advantages and disadvantages along. The biggest advantages have been shown as the fact that the delivery of public services by the citizen has a decreasing effect on the cost of public services while increasing effect on the social benefit. On the other hand, the biggest disadvantage has been obtained as the concern for the possibility of damaging balance between individual rights and freedoms and public benefit against personal rights and freedoms.

Keywords: Public service, public sector, citizen, encouragement, rewarding

1. GİRİŞ

Değişen toplumsal, siyasal ve ekonomik şartlar her ülkede vatandaşların ihtiyaç ve beklentilerinde değişimlere ve artışa yol açmakta, bu durum kaçınılmaz olarak kamu kurum ve kuruluşlarından beklentileri de arttırmaktadır. Zira kamu hizmetlerinin görülmesinde asli görev, yetki ve sorumluluk kamu kurum ve kuruluşlarına aittir. Kamu kurum ve kuruluşlarınca yürütülecek olan her bir ek görev ise ek maliyete ve kaynak arayışlarına yol açmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları bu hizmetleri niteliğine göre ya görebilmekte veyahut gördürebilmektedir. Kamu kurumları bu hizmetleri kimi zaman kendi personeli eli ile (emanet usulü) yerine getirirken, kimi zaman da özel sektörün (imtiyaz, kamu-özel ortaklığı vb.) veyahut vatandaşların katılımı ile gördürebilmektedir. Kamu hizmetinin görülmesinde özel sektörün katılımı amacına uygun olarak kâr elde etmek iken vatandaşların kamu hizmetine katılımında ise çeşitli amaçlar veyahut zorunluluklar olabilmektedir. Bununla birlikte değişen toplumsal, siyasal ve küresel gelişmeler bu katılımların kapsamına yeni boyutlar katabilmektedir.

Hiç şüphesiz her demokratik ülkede olduğu gibi vatandaşların kamu hizmetine katılımı temel bir haktır. Bu doğrultuda ülkemizde de 1982 Anayasanın 70. maddesi uyarınca “Her Türk kamu hizmetlerine girme hakkına sahiptir.” Bu bağlamda vatandaşlar bir yandan kamu hizmetini yerine getirme açısından kamu kurumlarına insan kaynağı olurken, diğer yandan bu durum vatandaşlara anayasal bir hak olarak ihdas edilmiştir. Kamu kurumlarının hizmet standart ve şartlarına uygun olan vatandaşlar böylelikle kamu hizmetini yerine getiren statüsünü sürekli veyahut geçici bir şekilde elde edebilirler. Bu durumun dışında ise vatandaşların kamu hizmetinin görülmesine katılımı veyahut kamu hizmetinin görülmesini üstlenebilmeleri ise çeşitli sebeplerle de mümkündür. Vatandaşların ayrı bir aktör olarak kamu hizmetindeki bu rollerinin belirmesi bir zorunluluktan (anayasa ve kanunlardan) kaynaklanabileceği gibi vatandaşların şahsi iradeleri (ortaklık ve gönüllülük) ile de gerçekleşebilmektedir. Vatandaşların kamu hizmetinin görülmesine katılımında değişen toplumsal ve iktisadi şartlar ve ihtiyaçlar göz önünde bulundurulduğunda ise yeni modellere ihtiyaç duyulması kaçınılmazdır. Bu çalışmada kamu hizmetinin görülmesine vatandaş katılımında ödüllendirici uygulama veyahut modellerin kullanılabilirliğinden bahsedilecektir.

Çalışma kamu hizmetinin kalite ve etkinliğinin yanı sıra vatandaşların kamu hizmeti ve sosyal sorumluluk bilincinin arttırılması arayışları açısından önem arz etmektedir. Aynı zamanda çalışmanın demokratik standartların yerleşmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

2. KAMU HİZMETİ VE AKTÖRLERİ

Yer ve zamana göre çeşitli tanımlamalar yapılabilse de kamu hizmeti genel olarak “Devlet veyahut diğer kamu tüzel kişiliklerince ya da bunların denetim ve gözetiminde genel, müşterek gereksinimleri karşılamak ve kamu yararı sağlamak üzere kamuya sunulan sürekli ve düzenli faaliyetler” (Onar, 1996: 13) olarak ifade edilebilir. Bu tanım doğrultusunda kamu hizmetinin olmazsa olmaz iki koşulu “kamuya yönelik ve kamu yararına olması” ile “hizmetin kamu kuruluşları veyahut bunların sıkı denetim ve gözetiminde özel hukuk kişileri tarafından yürütülmesi” olarak sayılabilir. Dolayısıyla kamu hizmetinin gören aktörler kamu ve özel sektör olabilmektedir. Bununla birlikte kamu hizmetinin asli sahibi devlettir. (Giritli & Akgüner, 1987: 27). Kamu hizmeti devletin varlık nedenlerinden biri olup, devlet kamu hizmetini vatandaşlar için yerine getirmektedir.

Kamu hizmeti kavramının sınırları ise tarihsel süreçte çeşitli değişiklikler göstermiştir. Modern devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ilk zamanlar liberal bakış açısıyla kamu hizmetinin kapsamı; güvenlik, diplomasi, adalet ve savunma gibi alanlarla minimum ve sınırlı düzeyde tutulmuştur. 1929 Büyük Buhranının ardından ise liberal anlayış yerini devletin iktisadi alana müdahalesinin

arttığı, toplumsal ve bireysel pek çok gereksinimin kamu hizmeti kapsamına alınarak idari faaliyetlerin genişlediği refah devleti anlayışına bırakmıştır. Özellikle II. Dünya Savaşı'nın ardından (1945-1975) Altın Çağ (Özdemir, 2007: 198) olarak adlandırılan dönemde refah devleti anlayışına uygun olarak ülkeler sosyal alanda pek çok yasal düzenleme yapmışlardır. 1970'lerden itibaren yaşanan ekonomik daralma¹, devlet hizmetlerinde ortaya çıkan maliyet artışı (artan bütçe açığı ve enflasyon) ve verimsizlik gibi pek çok nedenden dolayı kamu hizmetinin kapsamı yeni liberal anlayışla yeniden daralmıştır (Sarıca, 2008: 48; Aktan & Özkıvrak, 2008: 96).² Özellikle 1980 sonrası süreçte klasik kamu hizmeti anlayışının yerini yeni bir kamu hizmeti anlayışı almış; bu doğrultuda kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimlilik, talepleri yerinde karşılama, kamu hizmetlerinden istifade eden vatandaşların karar alma süreçlerine katılmaları gibi hususlar kendini göstermiştir (Altın, 2013: 111). Ayrıca 1980 sonrası süreçte tüm dünyada kamu yönetimi alanında hükümetler yapısal ve işlevsel olarak dönüşmüş, yönetim yaklaşımı ortaya çıkmış, kamu ve özel sektörlerin yanı sıra hükümet dışı kuruluşların politika yapım süreçlerine katılımı gerçekleşmiş ve yeni vatandaş-hükümet ilişkisi oluşmuştur (Çukurçayır & Eşki, 2001: 90). Özellikle "Yeni Kamu Yönetimi" ile birlikte gelişen yönetim anlayışı "pasif tüketicilik" yerine aktif katılımcı vatandaşlığı egemen kılmaya çalışmaktadır. Hizmetten yararlananların karar alma süreçlerinin paydaşı olması, kamu hizmetinin sunumunda görev alan herkesin hesap verebilir olmasını da sağlamaktadır. Öte yandan, kamu hizmetlerinin görülmesine çeşitli aktörlerin katılımı ve işbirliğiyle birlikte kamu hizmetlerinde etkinlik ve verimlilik artarken, tüm süreçler ve görev alanlar için şeffaflık sağlanması (Altın, 2013: 111-112) hedeflenmektedir.

3. KAMU HİZMETİNİN GÖRÜLME USULLERİ

Kamu hizmeti konusu itibarıyla ekonomik, yönetsel, sosyal, bilimsel, teknik ve kültürel nitelikte olabilmektedir (Altın, 2013: 105). Bu hizmetler günümüzde hem devlet ve kamu tüzel kişileri hem de bunların yakın denetim ve gözetiminde özel hukuk tüzel kişilikleri vasıtasıyla değişen ve gelişen gereksinimlere göre yapılabilmektedir. Kamusal faaliyetin ne olduğu ise oldukça geniş bir konudur. Özel sektöre ait bir faaliyet devletleştirme yolu ile kamu faaliyeti alanına, devlete ait bir faaliyet de özelleştirme yolu ile özel alana geçebilmektedir. Bu anlamda kamu hizmetinin ne olduğuna yasama organı karar vermektedir (İşten, 2007).

Bir hizmetin kamu veya özel rejimde görülmesi ise o hizmetin kamu hizmeti olma niteliğini değiştirmektedir (Orak, 2007: 169). Kamu hizmeti, bizzat idarenin kendisi tarafından (örgütü, aynı ve şahsi araçları) yani "emanet usulü" ile görülebildiği gibi; "ruhsat, müşterek emanet, iltizam, imtiyaz ve yap-işlet-devret" gibi usullerle özel kişilerin de kamu hizmeti görmesine imkân tanınabilmektedir (Günday, 2004: 309). Bununla birlikte kamu hizmeti görülme sürecine özel sektörün katılımı, "yap-işlet-devret" dışında "Yap-İşlet, İşletme-Bakım, Tasarla-Yap, Tasarla-Yap-Finanse Et-İşlet, Kirala-Satın Al, Yap-Kirala-Devret, Yap-Devret-İşlet, Kirala-İşlet-Geliştir-İşlet, Satın Al-Geliştir-İşlet, Rehabilit Et-Sahip Ol-İşlet, Yap-Sahip Ol-İşlet, Yap-İşlet-Sahip Ol, Tasarla-Yap-Finanse Et-İşlet-Devret, Kirala-Geliştir-İşlet-(Devret), Yap-Sahip Ol-İşlet, Rehabilit Et-İşlet, işletme hakkı devri vb." (bkz. Tokathoğlu & Şen, 2019; Emek, 2013) gibi farklı isimlerdeki işbirlikleri ile de mümkündür. Özellikle 1980 sonrası süreçte tüm dünyada devlet kurumları idarede rasyonellik arayışının bir sonucu olarak bu tür kamu özel işbirliklerine

¹ Bu ekonomik daralmanın temelinde özellikle 1968-1973 arasında batılı ülkelerde karlılık oranlarının düşmesi, 1968-1970 arasında Avrupa'daki artan işçi grevleri ve 1974-1979 arasında yaşanan Petrol Krizi yer almaktadır.

² 1929 Büyük Buhranının ardından Keynesyen ekol kamu harcamalarının kısılması durumunda durgunluğun olacağını savunmaktaydı. Neo-klasik ekol ise kamu harcamaları ve bütçe açığı azaltılarak faiz oranlarının düşeceği ve böylece kamuoyunda olumlu beklenti ve güvenin artacağını; bunun da yatırımları canlandırarak bütçe kısıntılarından kaynaklı olumsuz etkileri ortadan kaldıracığını savunmaktadır (McDermott & Wescott, 1997: 2-3).

yönelmiştir. Özel sektörün sahip olduğu dinamizm ve yeniliklerden istifade etmek ve kamuyu küçülterek daha etkin hale getirmek istenilmiştir.

Kamu hizmetleri hangi usulle görülürse görülsün vatandaşlar için yapılmaktadır. Vatandaşlar da çeşitli koşullarda bu görevlere fiilen veyahut uygulamaya dair modellerin bir paydaşı olarak katılabilmeleri mümkündür.

4. VATANDAŞLARIN KAMU HİZMETİNE KATILIM ÖRNEKLERİ

Vatandaşlar mevzuattan, işbirliklerinden veyahut sorumluluk duygusundan kaynaklı olarak kamu hizmetinin görülmesine kamu ve özel sektörün dışında ayrı bir aktör veyahut paydaş olarak katılabilmektedir.

a. Anayasa ve Kanunlardan Kaynaklı Vatandaş Katılımı

Demokratik ülkelerde anayasa ve kanunlar her bir vatandaş için eşit ve tarafsız nitelikte olup, vatandaşlar için çeşitli hak, ödev ve görevleri barındırabilmektedir. Aynı şekilde vatandaşlar da anayasa ve yasalara uymak veyahut aykırı davranmamak zorundadırlar. Gerek anayasa gerekse kanunlarda özellikle vatandaşlara ödev ve görev olarak belirtilen kimi hususlar ise bir anlamda kamu hizmetine katılımda vatandaşlara bir paydaşlık misyonu yüklemektedir. Örneğin 1982 Anayasanın “vatandaşlık ödevi” başlığı altındaki 56. maddesinde “Herkes, sağlıklı ve dengeli bir çevrede yaşama hakkına sahiptir. Çevreyi geliştirmek, çevre sağlığını korumak ve çevre kirlenmesini önlemek Devletin ve vatandaşların ödevidir.” denilerek bir anlamda vatandaşlar çevre sağlığını koruma alanında kamu hizmetine bir katılımcı kılınmışlardır. Aynı şekilde Anayasanın “Zorla çalıştırma yasağı” başlığı altındaki 18. maddede:

“(1) Hiç kimse zorla çalıştırılmaz. Angarya yasaktır.

(2) Şekil ve şartları kanunla düzenlenmek üzere hükümlülük veya tutukluluk süreleri içindeki çalıştırmalar; olağanüstü hallerde vatandaşlardan istenecek hizmetler; ülke ihtiyaçlarının zorunlu kıldığı alanlarda öngörülen vatandaşlık ödevi niteliğindeki beden ve fikir çalışmaları, zorla çalıştırma sayılmaz.”

denilmektedir. Diğer bir ifade ile “olağanüstü hallerde vatandaşlardan hizmet istenebileceği ve bunun angarya ve zorla çalıştırma kapsamında değerlendirilemeyeceği” belirtilmektedir.

Yine 442 sayılı Köy Kanunu'nun 13/19. maddesinde ise köylünün mecburi işleri olarak “Köy halkından askerde bulunanların ve bakacağı olmayan öksüzlerin tarlalarını, bağ ve bahçelerini (imece) yolu ile sürüp ekmek, harmanlarını kaldırmak...” görevleri belirtilmiştir. Bu hükümle köylerde yaşayan vatandaşlar sosyal fayda ve çıktıları topluma ve yakın çevreye yönelik olan bir kamu hizmetini yerine getirmektedirler. Bu hükümler günümüz şartlarında her ne kadar birebir uygulanmasa da kanunen yürürlükte olup, sosyal kamu hizmetlerine bir örnek teşkil etmektedir.

Günlük hayatta da yaşanabilecek bazı zorunlu durumlarda vatandaşların kamuya ait kimi görevleri üstlenebildikleri ve bu durumların da kanunlarla öngörülerek vatandaşların yetkilendirildikleri açıktır. Örneğin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 90. maddesinde “Yakalama ve yakalanan kişi hakkında yapılacak işlemler” başlığı altında şu hüküm yer almaktadır:

Madde 90 – (1) Aşağıda belirtilen hâllerde, herkes tarafından geçici olarak yakalama yapılabilir:

a) Kişiye suçu işlerken rastlanması.

b) Suçüstü bir fiilden dolayı izlenen kişinin kaçması olasılığının bulunması veya hemen kimliğini belirleme olanağının bulunmaması.

Dolayısıyla bir suçluya suçu işlerken başka vatandaşlar tarafından suçüstü³ yapılması veyahut bir suçlunun vatandaşlarca yakalanması ve kolluk kuvvetlerine teslim edilmesi durumları bir anlamda vatandaşların kamu hizmetinin görülmesine katılımının önemli bir görünümüdür.

b. Kamu Özel Sektör Ortaklıklarına Vatandaş Katılımı

Tüm dünyada kamu kurumlarının (merkezi ve yerel) gelirlerindeki ciddi azalmaya karşın giderlerdeki hızlı artış ve vatandaşların daha kaliteli kamu hizmeti talepleri kamu kurumlarını şu ana kadar tek başına gördüğü bazı kamusal hizmetleri özel sektörle uzun süreli işbirlikleri ile görmeye itmiştir (Funken, 2004: 5). *Kamu-Özel Sektör İşbirliği (KÖİ)* olarak adlandırılan bu modeller, idari ve mali yapıları açısından önceki işbirliği uygulamalarından oldukça farklıdır. Kamu politikalarının yürütülmesi açısından maliyet ve verimlilik esaslı esnek bir yönetim modeli olan *KÖİ*, 1990'lerden beri tüm dünyada hükümetler açısından kilit uygulama araçlarından olmuştur (Osborne, 2000: 1-2). Ayrıca bu modeldeki işbirliğine özellikle az gelişmiş ve gelişmiş ülkelerde süreç içerisinde kamu ve özel sektör dışında üçüncü sektör (STK vb.) ve vatandaşlar da dâhil edilerek *Kamu-Özel Sektör-Vatandaş İşbirliği Modeli (Public-Private Community Partnership, PPCP veya KÖVİ)* ortaya çıkmıştır (Tupepepa, 2007: 2004; Van Dijk, 2008: 217). *Üçlü sektör* (Tremolet & Browning, 2002) olarak da isimlendirilen bu model ilk kez 1998'de Filipinler'in başkenti Manila'da gecekondu bölgelerinin su ve katı atık yönetimiyle kanalizasyon ihtiyacı için başarıyla uygulanmıştır (CADI, 1998). Bu model üç tarafın ortak ve karşılıklı yararını gerçekleştiren bir hizmet geliştirmiş ve toplum için azami yarar sağlamıştır.⁴ Bu modeller kentsel dönüşüm, su (içme ve kullanma) tedarik projeleri, katı atıkların dönüşümü, temizlik, eğitim, sağlık (Van Dijk, t.y: 133), güvenlik, toprakların kullanımı ve madencilik, enerji, ulaşım ve telekomünikasyon (Ockelford, 2000) gibi kamusal alanlarda uygulanabilmektedir. Ayrıca bu model tarım, mandıracılık, hayvancılık, balıkçılık, küçük orman ürünleri üretimi, dokumacılık, mikro-finans, göç hizmetleri, bahçecilik, geleneksel halk sanatları ve kültürel faaliyetler ile ekoturizm (Foundation For MSME Clusters, 2008: 33-16) gibi kalkınma programları ve sosyal projelerde de uygulanmıştır. Türkiye'de benzer bir sosyal kalkınma projesi Yozgat İli Kadışehri İlçesi Kabalı Köyü'nde 2009 yılından beri uygulanmaktadır. Bu kapsamda ilk olarak bir kamu kuruluşu olan Bozok Tarım Ürünleri Üretim, Paketleme ve Ticaret A.Ş.⁵ ile köy nüfusuna kayıtlı 403 hane, arazilerindeki sınırları kaldırmak üzere sözleşme yoluyla ortaklık kurmuş ve Türkiye'nin en büyük meyve bahçelerinden biri kamu-vatandaş işbirliği ile kurulmuştur. Alanın işletmesi için ise ilerleyen yıllarda özel sektör devreye girmiş ve böylece projenin sürdürülebilirliği sağlanmıştır. Böylece herkesin kazançlı çıktığı Kamu-Özel Sektör-Vatandaş İşbirliği (ortaklığı) oluşmuştur (Ün, 2014: 115-116). Projenin hayata geçmesiyle birlikte köydeki (hata civar köylerdeki) vatandaşlara hem yeni iş alanları ve ekonomik imkânlar ortaya çıkarken bir yandan da İlçe Sosyal Yardımlaşma Vakfında yardım alan kayıtlı (köydeki) vatandaş sayısı ciddi oranda azalmıştır.

c. Sosyal Sorumluluk ve Gönüllülük

Hiç şüphesiz ki vatandaşların ülkesine, milletine, toplumuna, aile ve yakın çevresine karşı sorumluluklarının farkında olup bunlara karşı görevlerini yerine getirmeleri dayanışmacı ve sorumlu toplum yapısının temel taşlarından birisidir. Türk toplumunun da geçmişten beri bu

³ 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanununun 2. Maddesinin j/1-2) bendinde bu kanunda suçüstü kavramının; "işlenmekte olan suçu" ve "henüz işlenmiş olan fiil ile fiilin işlenmesinden hemen sonra kolluk, suçtan zarar gören veya başkaları tarafından takip edilerek yakalanan kişinin işlediği suçu" ifade ettiği belirtilmektedir.

⁴ Bu model, sürdürülebilir kalkınma açısından ise sinerjik ve operasyonel bir modeldir (Penabulu Foundation, t.y.).

⁵ Hisselerinin % 96'sı Kadışehri Kaymakamlığı Köylere Hizmet Götürme Birliği'ne ait olan bir kamu tüzel kişiliğidir.

hüviyete sahip olduğunu söylemek mümkündür. Bu sorumlulukları kapsamında pek çok kamu hizmetine (eğitim, sağlık, acil yardım vb.), kamu hizmeti için aynı ihtiyaçların karşılanması veyahut taşınmaz yapımı (okul, camii, çeşme, aşevi vb.) gibi hayır faaliyetlerine toplumun her kesiminde ve ülkemizin her köşesinde rastlanabilmektedir. Yapılan bu faaliyetler herhangi bir kanuni zorunluluktan veyahut maddi beklentiden kaynaklanmamakta olup; inanç, ahlak, ruhsal tatmin, kendini gerçekleştirme ve topluma yararlı olma isteği gibi değerlere dayanabilmektedir. Bu açıdan en somut ve güncel faaliyet olarak COVID-19 pandemisi sürecinde oluşturulan VEFA Destek Grupları örnek verilebilir. Sokağa çıkma yasaklarının uygulandığı bu dönemde yalnız, yaşlı ve bakıma muhtaç vatandaşların valilik ve kaymakamlıkların koordinesinde ihtiyaçlarının görülebilmesi için oluşturulan bu gruplar kamu hizmetininin görülmesine sorumluluk sahibi vatandaş katılımının önemli bir örneğidir. Bu gruplarda gönüllülük esasıyla görev alan vatandaşlar büyük bir kamusal ihtiyacı karşılamışlar ve devletin varlığını sosyal alanda göstermişlerdir (İçişleri Bakanlığı, 2020).

Kamu hizmetinin görülmesinde bir diğer önemli örnek de fahri trafik müfettişliği uygulamasıdır. Tamamen gönüllülük esasına göre çalışılan bu uygulamada 2020 itibarıyla 35 bine yakın fahri trafik müfettişi yetkilendirilmiş olup, bu müfettişler “tespit ettikleri kural ihlallerine karşı tutanak tutup, bunları trafik birimlerine veyahut Emniyet Genel Müdürlüğüne teslim etmektedirler”. Ayrıca bu müfettişler fiilen buldukları her yerde sürücülerini denetleyebilmekte ve trafik güvenliğiyle ilgili görüş ve önerilerde bulunabilmektedirler (İçişleri Bakanlığı, 2019).

5. KAMU HİZMETİNE VATANDAŞ KATILIMINDA YENİ BİR YÖNTEM: ÖDÜLENDİRME

Kamu hizmetlerinin hangi usulle görülmesinin uygun olacağına idari, siyasi, ekonomik ve sosyolojik olarak pek çok parametre göz önünde bulundurularak karar verilebilir. Bu parametrelerdeki değişimler de doğal olarak yeni arayışları beraberinde getirecektir.

a. Değişen Teknoloji, Toplumsal Yapı ve Beklentiler

Tüm dünyada 1980 sonrası süreçte değişen şartlar kamu düzeni ve esenliğine yönelik kamu hizmetleri açısından önemli bir değişimi beraberinde getirmiştir. Özellikle işsizlik, küreselleşme, ekonomik krizler, enflasyon, yoksulluk, sağlıksız kentleşme, eğitim düzeyinin düşüklüğü, kamu hizmetlerindeki yetersizlik gibi etkenler başta suç oranlarının artması olmak üzere (Karasu, 2008: 279) pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiş; kamu düzenini ve esenliğini sağlayacak güvenlikten, sosyal hizmetlere, eğitimden sağlığa kadar pek çok alanda kamu hizmetinin yeniden düzenlenmesi ihtiyacı ve çalışmaları ortaya çıkmıştır. Buna karşın teknoloji ve medya araçlarının yaygınlaşması özellikle de akıllı telefon teknolojisi ile birlikte hayatın her alanı bir anda ülke gündemine düşebilmekte, herkes de yaşanan her gelişmeden haberdar olabilmektedir. Bu durum kamu hizmetinin sunumu ile ilgili de kendini gösterebilmekte, herhangi bir kurumun hizmetinde yaşanabilecek bir problem veyahut aksaklık bile her an ülke gündemine düşebilmektedir.

Teknoloji ve medya araçlarındaki yeniliklerin toplum üzerindeki etkileri de kamu hizmetine yönelik beklentilerde önemli değişikliklere yol açmıştır. Zira yönetim, üretim, ticaret, çalışma hayatı, bilim, iletişim, eğlence ve medya gibi pek çok alan gerçekleşen dijitalleşme sonucunda insanlar (özellikle gençler) gün içerisinde önemli bir süreyi internette geçirmekte ve her tür gelişmeyi internet üzerinden takip etmektedirler.⁶ Özellikle geleneksel medya araçlarının yerine sosyal medya araç ve

⁶ Dijitalleşen dünya dinamiklerinde olduğu gibi, Türkiye’de de bilişim teknolojilerinin kullanımı hızla artmaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) “Hanehalkı Bilişim Teknolojileri Araştırması 2020” sonuçlarına göre 16-74 yaş arası bireylerde, 2019 yılında %75,3 olan internet kullanım oranı 2020 yılında %79’a yükselmiştir. Hanelerin evden internete erişim imkanına sahip olma oranı 2019 yılında %88,3 iken bu oran 2020 yılında %90,7’ye çıkmıştır (TÜİK, 2020). Sonuçlar, her on hanenin dokuzunda internet erişiminin mevcut olduğunu göstermiştir. Çocuklar için söz konusu

uygulamalarının alması ve bunların giderek yaygınlaşmasının etkisiyle birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türk toplumunda da geleneksel davranış kalıpları ve değer yargıları değişmiştir. Öyle ki bu süreçte kuşaklar arası farklılaşmanın arttığı hatta keskinleştiği, özellikle 2000 sonrası kuşağın (Z Kuşağı) olaylara bakış açısının, ilgilerinin ve kendilerini harekete geçiren temel motivasyonlarının önceki kuşaklardan farklı olduğu, uzun zamandır çeşitli kesimlerce dile getirilmektedir. Cezadan çok ödülle motive olan, takdir ve beğeni almaktan (özellikle sosyal medyada) haz duyan, atomize hareket eden, özgüveni yüksek bununla birlikte gerçek sosyal çevrelerden daha çok sanal âlemde çevre edinen ve fikirlerini özgürce sunan ve eleştirebilen bir toplum yapısı daha çok kendini göstermektedir (Senbir 2004: 27-28; Williams, 2010: 12; Arman, 2013; Taş & Kaçar, 2019: 669; Savaş & Karataş, 2019: 234). Teknolojik değişim bir yandan toplumsal kalıpları ve beklentileri değiştirirken bir yandan da kamu düzenini bozan gelişmelere de elverişli bir ortam hazırlamaktadır. Bu noktada özellikle sanal âlemin niteliği bir yandan kontrolsüz bir iletişimi ve etkileşimi beraberinde getirmekte ve çeşitli suçların işlenmesini kolaylaştırmaktadır.

Tüm bu gelişmeler sonucunda günümüzde güvenlikten sağlığa, sosyal devlet olmanın gereklerinden eğitime kadar pek çok kamu hizmeti ile ilgili beklentilerde bir artışın da olduğunu söylemek mümkündür. Yaşanan bu değişimde devletin her alanda kendini gösterebilmesi toplumsal tatmini ve devlete olan güveni arttırmaktadır. Bununla birlikte devletin her alanda olması veyahut her bir iş için kamu personeli görevlendirebilmesi de teknik olarak mümkün olmadığı gibi gerekli de değildir. Dolayısıyla vatandaşların devletten beklentilerini ve istenilen birçok görevi devlet adına vatandaşları özendirici mekanizmalar kurarak vatandaş eli veya katılımı ile karşılamak veya hizmetlerin karşılanmasını kolaylaştırmak önemli bir yöntem olacaktır.

b. Vatandaşların Kamu Hizmetine Katılımlarını Ödüllendirme

Gelişen teknoloji ve değişen toplum yapısının ortaya çıkarttığı şartlarda kamu hizmetinin görülmesine vatandaş katılımını sağlayacak çeşitli alanlar ve yöntemlere rastlanabilmektedir. Bu yöntemlerden birisi de ödüllendirici uygulamalardır. Özellikle kamu güvenliği gibi alanlarda vatandaşların katılımını sağlayacak bu ödüllendirici uygulamalara ülkemizde de rastlamak mümkündür. Bu kapsamda 12/04/1991 Tarih ve 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu'nun 19. maddesinde (Değişik:18/10/2018-7148/28 md.):

“İşlenişine iştirak etmemiş olmak koşuluyla bu Kanun kapsamına giren suçun ortaya çıkarılmasına veya delillerin ele geçirilmesine ya da suç faillerinin yakalanabilmesine yardımcı olanlara veya yerlerini yahut kimliklerini bildirenlere para ödülü verilebilir.

Ödül miktarının belirlenmesi ve ödülün verilmesine ilişkin usul ve esaslar İçişleri Bakanlığınca çıkarılacak yönetmelikle belirlenir.”

hükmü ihdas olunmuştur. Bu doğrultuda terörle mücadele kapsamında önde gelen terör örgütü mensuplarıyla ilgili olarak “kırmızı, mavi, yeşil, turuncu ve gri” olarak kategorize edilen “Terör Arananlar Listesi” oluşturulmuş olup, bu konuda kolluk kuvvetlerine yardımcı olanlara çeşitli ödüllendirmelerde bulunması söz konusudur (İçişleri Bakanlığı Terör Arananlar, t.y.). Bu çalışmada vatandaşların kamu hizmetine katılırken aldıkları risk doğrultusunda çeşitli ödüllendirmelere tabi tutulduklarını söylemek mümkündür. Yine 21/03/2007 tarih ve 5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu'nun 23. maddesinde “kaçak zannı ile eşya yakalanması halinde muhbir ve elkoyma ikramiyesine hak kazananlara” bazı esas ve usuller uyarınca ikramiye ödenebileceği hüküm altına alınmıştır. Bu ödüllendirme yöntemi ile birlikte bir yandan vatandaşların kamu hizmetine katılımı

olan durum, genel çerçeveden pek de farklı değildir. Ayrıca wearesocial'ın Ocak 2020 verilerine göre Türkiye'de mobil telefon kullanıcı sayısı 77.39 milyon (nüfusun%92'si); internet kullanıcısı sayısı 62.7 milyon (nüfusun % 74'ü) ve aktif sosyal medya kullanıcısı sayısı 54 milyondur. (nüfusun %64'ü) (Digital 2020: Turkey).

özendirilmekte, diğer yandan da suç örgütleri ve mensuplarına karşı psikolojik üstünlük elde edilebilmektedir.

Kamu hizmetinin görülmesine vatandaş katılımının özendirilmesi açısından göze çarpan önemli bir uygulama da 2014'ten beri Çin'de uygulanan ve vatandaşların puanlanması esasına dayanan “*Sosyal Kredi Sistemi*”dir. Bu uygulamada Çin devleti, vatandaşlarının iktisadi ve ahlaki yönden davranışlarının olumlu (Çin devlet ideolojisi açısından) hale getirilmesini hedeflemekte olup; mali durum, sabıka kaydı, sosyal medya davranışı ve kitap okumaları gibi pek çok faktörü de göz önünde bulundurulmaktadır (Kshetri, 2020: 14). Uygulanan programda Çin'in politik aktivite ve ideolojisine karşı vatandaşların tutumları, yasadışı faaliyetler (örneğin dolandırıcılık, trafik suçları, çevreyi rahatsız eden ve kirleten davranışlar), sosyal faaliyetler (örneğin hayırseverlik, hasta bakım faaliyetleri), üretken vatandaşlık, sorumlu tüketicilik (örneğin israftan kaçınmak) ve sorumlu finansal davranışlar (örneğin fatura ve vergileri zamanında ödemek) gibi konularda vatandaşlar puanlandırılmaktadır (Kshetri, 2020: 16). Devlet işleri, ticari işler, sosyal hizmetler ve yargı güvenilirliği ile ilgili vatandaşların kredilendirildiği bu sistemde (Shen, 2019: 23) kamusal alanlarda kamuya aykırı hareketlerde bulunmak ve suç işlemek kredi notunu düşürürken, yaptırım olarak belli bir puanın altına düşülmesi durumunda seyahat, otellerde konaklama ve bankalarda kredi engelleri uygulanabilmektedir (Şimşek, 2019).

Bununla birlikte Çin devletinin vatandaşlarını kredilendirildiği bu uygulaması, ideolojik ve antidemokratik bir araç olduğu gerekçesiyle eleştirilmektedir (Kshetri, 2020: 16-17). Bu sistemde ortaya çıkan denklem⁷ ödül ve ceza sistemini yansıtacak nitelikte olup böyle bir sistem insanların özgürlük alanlarına müdahaleyi de içermektedir. Ancak vatandaşların hareket alanlarını sınırlamak yerine daha çok toplum ve devlet adına olumlu işler üretebilmelerini sağlayacak şekilde tasarlanacak bir sistem demokratiklik ve insan hakları adına daha doğru olacaktır. Bu tür bir çalışmada şeffaf ve demokratik standartların yakalanması ile sürdürülebilirliğin ve hakkaniyetin sağlanması çalışmaları başarılı kılacaktır.

Demokratik toplumsal ve siyasal düzeni benimsemiş Türkiye'de vatandaşların kamu hizmetine katılımını özendirebilecek birkaç çalışma olarak ise şu örnekler verilebilir:

- Kanunların uygulanabilirliğinin temin edilmesi, kamu düzeninin sağlanması veya iyileştirilmesi
- Kamu politikalarının başarısını artırma
- Sosyal sorumluluk çalışmaları
- Toplumsal ve kamusal sorunların belirlenmesi ve çözüm önerileri sunma
- Vatandaşlık ödevlerinin yerine getirilmesi

Bu alanlarda herkes tarafından kabul edilebilecek standartlarda oluşturulan mekanizmalarda vatandaşların kamu adına yaptıkları olumlu çalışmaların tek bir sistemde ölçülüp sayısallaştırıldığı ve bu puanların çeşitli kamusal tercihlerde vatandaş lehine kullanılması durumunda vatandaşların kamu hizmetine katılımını özendirecek ve sorumluluk duygularını geliştirecektir. Ayrıca oluşacak artı değer göz önünde bulundurulduğunda kamu harcamalarında düşüş sağlanırken, kamu hizmetinin görülmesine vatandaş katılımının artmasıyla kamu hizmetinde kalite ve başarı düzeyi arttıracaktır.

⁷ Bu uygulamada kimi alanlar ideolojik değerlendirmeler de içermektedir.

6. SONUÇ

Değişen toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullar beraberinde kamu hizmetine yönelik beklentileri arttırmakta ve kamu hizmetinin kapsamını değiştirmektedir. Bu doğrultuda kamu hizmetleri hem nitelik hem de nicelik olarak artış gösterme eğiliminde olup, bu durum kaçınılmaz olarak kamu hizmetlerinin görülümü açısından ek maliyetleri beraberinde getirecektir. Bununla birlikte kamu kurum ve kuruluşları her ne kadar faaliyet alanlarında en iyi kamu hizmetini sunmayı hedefleseler de mali sınırlar, personel sıkıntısı, zamansal ve mekânsal imkânsızlıklar sebebiyle bu hedeflerini her zaman gerçekleştirememektedirler. Günümüz dünyasında ise her vatandaşın kamu kurum ve kuruluşlarından beklentisi, kısa zamanda ve daha üst seviyede (nitelik ve nicelik olarak) kamu hizmetinin görülmesidir. Bu nedenle mevcut durum ve beklentilerin dengelenmesi için gerek kamu kurumları gerekse vatandaşların rollerinde bir takım değişimlere gidildiği görülmektedir. Diğer bir ifade ile kamu hizmetinin görülmesini kamu personeliyle sınırlandırmamak ve kamu hizmetinin görülmesinde vatandaşların katılımını olabildiğince sağlamak kamunun her alanda etkinliğini ve görünürlüğü sağlarken; vatandaşların sorumluluk bilincini de arttırmaktadır.

Kamu hizmetinin görülmesine vatandaş katılımında; anayasa ve kanunlardan kaynaklı katılımlar, kazan-kazan ilkesinin geçerli olduğu kamu-özel sektör ve vatandaş ortaklıkları ile sosyal sorumluluk ve gönüllülük faaliyetleri önemli örnekler olarak düşünülebilmektedir. Bununla birlikte vatandaşların çeşitli alanlarda yaptıkları kamusal veya kamuya yararlı faaliyetler karşılığında ödüllendirilmelerini sağlayacak rekabetçi bir model geliştirmek çağın şartlarına ve gereklerine uygun olacaktır. Türkiye’de özellikle terörle ve kaçakçılıkla mücadele alanlarında uygulamada olan ödül sisteminin başarılı ve katılımcı bir uygulama olduğunu söylemek mümkündür. Bununla birlikte dijital çağın gereklerine her geçen gün daha çok adapte olan ülkemizde vatandaşların diğer kamu hizmetlerine de katılımını arttırıcı alternatif çalışmalar da yapılabilir. Bu açıdan Çin’de uygulanan *sosyal kredi sistemi* “olumlu ve teknik yönleriyle” örnek alınarak toplumsal yapı ve kamusal sistemimize uygun modeller geliştirilebilir.

Bütün bunlarla birlikte, kamusal hizmetlere vatandaş katılımının sonuçlarıyla ilgili olarak bir takım endişeler de dillendirilmektedir. Bunlar arasında vatandaş katılımının kötüye kullanılabileceği ve kamusal yararı korumak adına bireysel hak ve özgürlüklerin geri plana atılacağı endişeleri ön plana çıkmaktadır. Kamusal hizmetin ve bu hizmetin görülmesinde vatandaşın rolünün ve sınırının ne olacağı konusunda bir kesinlik bulunmaması bu tür endişelerin ön plana çıkmasındaki en büyük nedenlerdir.

Özetle, kamusal hizmetlerin yerine getirilmesinde vatandaş katılımı konusu halen uygulanmakta olan fakat ilerleyen dönemlerde gelişen teknoloji, değişen toplumsal yapı ve artan kamusal ihtiyaçlarla birlikte gelişme göstermesi beklenen bir alandır. Bu tür uygulamaların toplum nezdinde karşılık bulması ise demokratik, hukuka uygun, objektif olarak ölçülebilir ve süreklilik arz eden bir işleyişle mümkün olmaktadır.

KAYNAKÇA

Aktan, C. C. ve Özkıvrak, Ö. (2008). Sosyal Refah Devleti. İstanbul: Okutan Yayıncılık.

Altın, A. (2013). Kamu Hizmeti Anlayışında Değişim. *Anemon. Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*. 1 (2).

Arman, A. (2013). Yaşasın Y Kuşağı. *Hürriyet*. Erişim Adresi: <https://www.hurriyet.com.tr/yasasin-y-kusagi-23465715>.

Center For Alternative Development Initiatives (CADI). (1998). Filipinler.

Çukurçayır, M. A. ve Eşki, H. (2001) Kamu Hizmeti Sunumunda Yeni Yöntemler. *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*. 1(2).

Digital 2020: Turkey. Erişim Adresi: <https://datareportal.com/reports/digital-2020-turkey>.

Giritli, İ. ve Akgüner, T. (1987). *İdare Hukuku Dersleri II*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Günday, M. (2004). *İdare Hukuku*. 9. Baskı. Ankara: İmaj Yayınevi.

Emek, U. (2013). *Altyapıda Kamu Özel İşbirliği Yöntemleri*. İstanbul: İktisadi Araştırmalar Vakfı.

Foundation for MSME Clusters. (2008). *Informing PPCP Learnings From Meadows And Chanderi*. Lead Technical Support Organisation (LTSO). New Delhi.

Funken, K. (2004) Öffentlich private Partnerschaften, Neue Chancen für öffentliche Leistungen.

İçişleri Bakanlığı. (2019). Erişim Adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/fahri-trafik-mufettisi-sayisi-35-bine-yaklasacak>.

İçişleri Bakanlığı. (2020). *Vefa Sosyal Destek Grupları 6.649.461 Haneye Ulaştı*. Erişim Adresi: <https://www.icisleri.gov.tr/vefa-sosyal-destek-gruplari-6649461-haneyeye-ulasti>.

İçişleri Bakanlığı. (t.y.). Erişim Adresi: <http://www.terorarananlar.pol.tr/>.

İşten, İ. (2007). Kamu Hizmeti Kavramı ve Unsurları”. *Askeri Yüksek İdare Mahkemesi Kararları Der.* S. 22.

Kshetri, N. (2020). China’s Social Credit System: Data, Algorithms and Implications. *IT Professional*.

Karasu, M. A. (2008). Türkiye’de Kentleşme Dinamiklerinin Suça Etkisi. *AÜHFD*. 57/4.

Mcdermott, C. J. and Wescott, R. F. (1997, January). Fiscal Reform That Work. *International Monetary Fund, Economic Issues*. 4.

Ockelford, J. (2000). Research and Survey Series: Tri Sector Partnerships Beyond those of Participating Groups in the BPD Cluster. Londra: BPD Water and Sanitation Cluster.

Onar, S. S.(1996). *İdare Hukukunun Umumi Esasları C:1*. 3. B. İstanbul.

Orak, C. Ç. (2007). Kamu Hizmeti: Tabula Rasa Avrupa Birliği Sürecinde Nasıl Doldurulacak?. *TBB Der.* 68.

Osborne, P. S. (2000). Introduction: Understanding Public-Private Partnerships in International Perspective, Globally Convergent or Nationally Divergent Phenomena. (Ed.) Osborne, P. Stephen. *Public-Private Partnerships: Theory and Practice in International Perspective*. London: Routledge.

Özdemir, S. (2007). Küreselleşme Sürecinde Refah Devleti. Genişletilmiş 2. B. İTO Yay.

Penabulu Foundation. (t.y.). Erişim Adresi: <http://penabulufoundation.org/en/public-private-communitypartnership/#:~:text=The%20public%2Dprivate%2Dcommunity%20partnerships,benefit%20to%20the%20wider%20community>. Erişim: 10.10.2020.

Sarıca, Ş. (2008). *Farklı Refah Devleti Modellerinde Sosyal Harcamaların Niteliği: Emek gücünün Meta Niteliği Açısından Bir Değerlendirme*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İÜ SBE.

Savaş, S. ve Karataş, S. (2019). “Z Kuşağı Öğrencisini Tanımak”. *Eğitim Araştırmaları 2019*. 1. Baskı. EYUDER Yayınları.

Senbir, H. (2004). *Z son insan mı?*. İstanbul: Okuyan Us Yayınları.

Shen, C. F. (2019). *Social Credit System in China*. Digital Asia.

Şimşek, H. (2019). *Sosyal Kredi Sistemi: Çin'de vatandaşlık puanlaması*. *Milliyet*. Erişim Adresi: <https://www.milliyet.com.tr/sosyal-kredi-sistemi-cin-de-vatandaslik-puanlamasi--molatik-13537/>

Taş, H. Y. ve Kaçar, S. (2019). X, Y ve Z Kuşağı Çalışanlarının Yönetim Tarzları ve Bir İşletme Örneği. *Opus Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*. 11(18).

Tokatlıoğlu, M. ve Şen, S. (2019). Kamu Hizmetlerinin Sunum ve Finansmanında Kamu Özel İşbirliği Modeli: Avrupa Birliği ve Türkiye. *International Journal of Public Finance (IJPF)*. 4/2.

Tremolet, S. and Browning, S. (2002). *The Interface between Regulatory Frameworks and Tri Sector Partnerships*. *Business Partnersfor Development Water and Sanitation Cluster*. London, Research & Survey Series.

Tupepepa, E. (2007). Public-Private and Community Participation in Water Resource Management: The Missing Dimension-The Power of Three. Beppu, Oita: Ritsumeikan Asia Pacific University. *The 2nd International WEPA (Water Environment Partnership in Asia) Forum-International Forum on Water Environmental Governance in Asia*. 3-4 Aralık 2007.

TÜİK. (2020). *Hanehalkı Bilişim Teknolojileri (BT) Kullanım Araştırması*. 2020.

Ün, L. (2014). Kamu Hizmetinin Görülmesinde Kamu - Özel Sektör- Vatandaş İşbirliği Örneği: Kadışehri, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi SBE.

Van Dijk, M. P. (2008). Public-private partnerships in basic service delivery: impact on the poor. examples from the water sector in India, *International Journal of Water*. *Erasmus School of Economics (ESE)*. 4. 3-4.

Williams, S. (2010). *Welcome to generation Z*. *B&T Magazine*. 60/2731.

442 Sayılı Köy Kanunu,

2709 Sayılı TC Anayasası,

3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu,

5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu,

5607 Sayılı Kaçakçılıkla Mücadele Kanunu,